

Dušana Zvekić-Dušanović*
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDK 811.511.141'366.582.6:811.163.41'366.582.6
DOI: 10.19090/gff.2019.1.253-267
Originalni naučni rad

PLUSKVAMPERFEKAT U SRPSKOM PREVODU ROMANA *SORSTALANSÁG* IMREA KERTESA**

U radu se analizira upotreba pluskvamperfekta u Tišminom prevodu romana *Sorstalanság* Imrea Kertesa. Iako u mađarskom jeziku ne postoji glagolski oblik koji bi bio formalni ekvivalent srpskog pluskvamperfekta, u prevodu se ovaj glagolski oblik pojavljuje s relativno visokom učestalošću. U radu se ukazuje na one elemente originalnog teksta koji pogoduju upotrebi pluskvamperfekta u prevodu i analizira kontekst u kojem se on realizuje.

Ključne reči: srpski jezik, mađarski jezik, prevod, pluskvamperfekat, Imre Kertes, Aleksandar Tišma.

UVOD

U romanu *Sorstalanság* Imre Kertes iznosi svoja sećanja o dešavanjima za vreme Drugog svetskog rata, o vremenu koje je neposredno prethodilo njegovom odlasku u koncentracioni logor i o samom boravku u njemu. Kertesovo pripovedanje obeleženo je hronološkim prikazom sećanja iz tog perioda njegovog života, sećanja koja, kako sâm kaže, teži da sačuva od zaborava.¹ Između momenta pisanja samog romana i događaja koji se u njemu opisuju postoji značajna vremenska distanca. Osim toga, i među prošlim događajima o kojima autor svedoči postoji hronološki sled; jedni su prethodili drugima, stvarajući niz od različitih međusobnih vremenskih, pa i uzročno-posledičnih odnosa.

Prilikom proučavanja epistemičkih pokazatelja u romanu *Sorstalanság* Imrea Kertesa i njihovih srpskih ekvivalenata u prevodu Aleksandra Tišme, pod

---

* dusazd@ff.uns.ac.rs

** Rad je nastao u okviru projekta *Sintaksička, semantička i pragmatička istraživanja standardnog srpskog jezika* (178004), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ U predgovoru prevoda ovog romana na srpski jezik J. Banjai navodi Kertesove reči sa predavanja u Beču 1992. pod naslovom *Holokaust kao kultura*, u kojem Kertes govori o tome kako je za holokaust vezana stravična zebnja od zaborava (Kertes, 2002: 3).

naslovom *Besudbinstvo* (Zvekić-Dušanović, 2014), pažnju su mi privukla neka specifična rešenja ovog istaknutog književnog stvaraoca i prevodioca. Reč je o upotrebi različitih preteritalnih glagolskih oblika u navedenom prevodu, tj. o veštini prevodioca da iskoristi glagolske oblike koji mu u srpskom jeziku stoje na raspolaganju, a koji su pogodni za fino nijansiranje naracije. U prevodu je, pored perfekta, uočljiva upotreba aorista, pluskvamperfekta, čak i imperfekta. Analizirajući Tišmine prevodilačke postupke M. Čudić, između ostalog, primećuje da prevodilac koristi različite mogućnosti srpskog jezika za izražavanje prošlosti, te to zapažanje ilustruje sledećim primerom: „beláttam (*uvideo sam, uviđao sam, uvideh, uviđah*) – a fordító itt nagyon szépen érvényesíti a szerb nyelvben használatos múltat kifejező igeidők nyújtotta lehetőségeket, valamint a befejezett és a befejezetlen múlt idejű történések megjelölése közti formális eltéréseket” (Čudić, 2006: 102).

U ovom radu fokusiraću se na primere u kojima se pojavljuje pluskvamperfekat i pokušaću da odgovorim na pitanje koji su jezički ili kontekstualni faktori originalnog teksta opredelili prevodioca da upotrebi ovo glagolsko vreme, imajući u vidu da u mađarskom jeziku ne postoji glagolski oblik koji bi bio formalni ekvivalent srpskog pluskvamperfekta.

O PLUSKVAMPERFEKTU

Pluskvamperfekat je složeni glagolski oblik koji se gradi od perfekta ili imperfekta pomoćnog glagola *biti* i radnog glagolskog prideva. U literaturi se konstatuje da se oblik s imperfektom pomoćnog glagola u savremenom jeziku retko upotrebljava (Stevanović, 1969: 641; Stanojčić–Popović, 2002: 394; Tanasić, 2005: 423).

Pluskvamperfekat je preteritalni glagolski oblik koji u svojoj osnovnoj upotrebi označava radnju ili stanje koji su se izvršili u prošlosti pre neke druge prošle radnje. Ovakvo i slično određivanje nalazimo u većini gramatika savremenog srpskog/srpskohrvatskog jezika (Stevanović, 1969: 640; Stanojčić–Popović, 2002: 393; Tanasić, 2005: 411; Piper–Klajn, 2013: 399). Ima lingvista koji, usled njegove relativno retke upotrebe i, u nekim slučajevima, mogućnosti zamene perfektom, smatraju da je ovaj oblik u iščezavanju (Stevanović, 1969: 640). Drugi pak argumentovano ukazuju na to da je on živa gramatička kategorija i da ima stabilno mesto u sistemu srpskih glagolskih oblika (Radovanović, 1990: 183–199; Ivić, 1980: 93; Tanasić, 2005: 411).

M. Ivić (1958) govori o vezanosti pluskvamperfekta za korelativnu glagolsku radnju odnosno situaciju i smatra da shvatanje prema kojem se on odnosi

na radnju koja se dogodila pre druge naznačene radnje treba korigovati. Njime se, prema mišljenju M. Ivić u ovom radu, može „određivati radnja koja se događa i pre, i za vreme i после druge date radње, иако је несумњиво да је прва варијанта најчешћа. Оваква у принципу трострука могућност одузима нам у сваком случају право да придамо релевантан значај искључиво моменту anteriornosti” (Ivić, 1958: 146). Ovu formulaciju prihvata M. Radovanović; potvrdu za nju nalazi u jeziku M. Crnjanskog i navodi primere, doduše daleko manje frekventne, u kojima se pluskvamperfekat javlja i u situacijama simultanosti i posteriornosti prema korelativnoj radnji ili situaciji (Radovanović, 1990: 185). Na odnosu anteriornosti radnje iskazane pluskvamperfektom u odnosu na neku drugu prošlu radnju insistira M. Ivić u jednom potonjem radu. Naime, posmatrajući primere kojima se u literaturi ilustruje mogućnost simultanosti, pa i posteriornosti radnje označene pluskvamperfektom u odnosu na korelativnu predikaciju, ona pokazuje da se i u tim slučajevima može ustanoviti odnos anteriornosti, ukoliko se analiza proširi na međurečenični plan (Ivić, 1980: 96–97). U istom radu autorka je uočila i podrobno opisala jednu specifičnost pluskvamperfekta. Radi se o tome da se pluskvamperfektom „iskazuje prošli događaj koji je u sadašnjosti potпуно дезактуализован” (Ivić, 1980: 94).

U rečenicama pasivne strukture pluskvamperfekat se obično upotrebljava u formi pridevskog pasiva, a ređe замениčkog pasiva (Piper–Klajn, 2013: 400; Tanasić, 2005: 417). U primerima pasiva s trpnim pridevom može postojati nedoumica da li je konstrukcija upotrebljena u značenju perfekta ili pluskvamperfekta. Ukoliko je iskazano prethođenje nekoj prošloj radnji, jasno je da je prisutno značenje pluskvamperfekta. Tumačenju može pomoći i kontekst (Piper–Klajn, 2013: 400).

Posmatrano kontrastivno, iz smera srpskog jezika ka mađarskom, pažnje je vredan rad M. Burzan (1995) u kojem autorka posmatra ekvivalente srpskohrvatskog pluskvamperfekta u mađarskom prevodu dela *Roman o Londonu* M. Crnjanskog. Analiza velikog broja primera pokazala je da je najfrekventniji prevodni ekvivalent srpskog pluskvamperfekta oblik prošlog vremena u mađarskom. On u određenim sintaksičko-semantičkim okolnostima ostvaruje odgovarajuće značenje. Međutim, u nedostatku tih uslova neophodno je da prevodilac izvrši neka prilagođavanja, kao što je npr. dodavanje vremenskog adverba (Burzan, 1995: 121, 124).

ANALIZA

1. U građi je zabeleženo 129 primera predikata ostvarenih pluskvamperfektom, na ukupno 78 stranica originalnog teksta, odnosno 250 stranica prevoda. Po pravilu, oni su ekvivalenti mađarskog prošlog vremena. Budući da u polaznom tekstu ne postoji odgovarajuća forma, a, kao što je već napomenuto, ni u savremenom srpskom jeziku ona nije česta i poseduje određene sintaksičko-semantičke restrikcije, može se konstatovati da je ovaj glagolski oblik relativno frekventan u jeziku prevoda ovog romana. I nije samo visoka frekvencija neočekivana, već su manje očekivani i primeri pluskvamperfekta tvorenog od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i radnog glagolskog prideva, kojih je zabeleženo čak 31.² Među njima su i sledeći:

Körülbelül *meg is jegyeztem* az esetét, mivel egyszerű történet volt, s ő többször is elismételte. (14)

Bejah unekoliko *zapamtio* njegov slučaj, jer je bio jednostavan, a on ga je više puta ponovio. (48)

De az út egy magas kanyarodóhoz *érkezett*, s odalenn egyszerre széles látkép bukkant ki alattam. (56)

Ali put *beše stigao* do jednog visokog zaokreta i tamo dole ispod mene pukla je najjednom široka slika predela. (180)

Pre nego što predem na prikaz primera grupisanih po određenim zajedničkim sintaksičko-semantičkim obeležjima, navešću jedan odlomak koji ilustruje složene vremenske odnose u kojima Tišma niže pluskvamperfekat.

„Nagybeteg” édesanyját *ment volna* meglátogatni Csepel községébe – így beszélte el. Külön engedélyt *eszközölt ki* a hatóságtól, itt volt nála, megmutatta. Az engedély mai napi érvényre szól, délután két óráig. Hanem valami *közbejött* néki, egy ügy, amit „halaszthatatlannak” mondott, mint hozzátette: „az ipar miatt”. De a hivatalban mások is *voltak*, s így nagy soká került csak sorra. Már-már az egész utat veszélyben *látta* – így mondta. Azért még sietve villamosra szállt, hogy eredeti terve szerint az autóbusz végállomásához jusson. (14)

Pošao je bio da u opštini Čepel – tako reče – poseti svoju „teško bolesnu” mamu. *Pribavio je bio* posebnu pismenu dozvolu od vlasti, ima je uza se, pokazao nam je.

² Poređenja radi, u *Romanu o Londonu* M. Crnjanskog zabeleženo je oko 1000 primera sa pluskvamperfektom, od čega samo 8 po obrascu Cop (*imperfekat*) + V (*l-particip*). Up. Radovanović (1990: 184).

Dozvola je važila za današnji dan, do dva časa popodne. Ali *se* nešto *bilo isprečilo*, neke „neodložne stvari”, kako reče, dodavši da se radilo o „poslovnoj obavezi”. Pozvanih *je*, međutim, *bilo* i drugih stranaka pa je tako dockan dospao na red. *Već* mu *se bilo učinilo* – reče – da je celo putovanje pod znakom pitanja. Ipak se još žurno ukrao u tramvaj da po prvobitnom planu stigne do polazne stanice autobusa. (49)

1.1. Kao eksplicitni signal prethođenja neke radnje ili situacije nekoj drugoj u originalnom tekstu najčešće se pojavljuje prilog *már*,³ koji Tišma uglavnom zadržava i prevodi ga prilogom *već*:

Tovább menet házakat is láttunk, ugyanazokat, amelyeket már az állomásról is észrevettem. (27)

Idući dalje videsmo i kuće, iste one što *smo* ih već *bili* *primetili* sa stanice. (87)

Mostohaanyámnak egész terjedelmes listája volt róla, mi mindenre lesz szüksége apámnak a munkatáborban. Egy részét tegnap már *be* is *szerezte*. A többinek viszont most kellett még utánajárnunk. (3)

Moja maćeha je imala pozamašnu listu stvari koje će mom ocu biti potrebne u radnom logoru. Jedan deo *je već bila nabavila* prethodnog dana. Ali za ostatak je trebalo da se sad pobrinemo. (11)

Osim navedenog, s manjom frekvencijom, kao signali prethođenja na vremenskoj osi pojavljuju se i odredbe tipa *rég* (= *davno*), *előzőleg* (= *ranije*), *némelykor* (= *nekada*), *időközben* (= *u međuvremenu*),⁴ nekada uporedo s prilogom *már*, a nekada samostalno, o čemu svedoče sledeći primeri:

[...] mondhatom, igen sokat már nem jelentett nékem, hogy szerencsésen megérkeztem Buchenwaldba, s azt is rég *elfeledem*, hogy ez az a hely végeredményképp is, ahová annyira vágytam. (55)

[...] mogu reći da mi više nije značilo mnogo što sam srećno stigao u Buhensvald, a čak *sam već bio davno zaboravio* da je na kraju krajeva ovo to mesto za kojim sam toliko čeznuo. (178)

Aztán még elüldögéltem köztük egy ideig, mivel igen rég *nem ültem már* így, egy bordó kárpitú, puha bársonyfotelben. (76)

³ Učestalost vremenskog adverba *már* kao obaveznog elementa uz oblik prošlog vremena u mađarskom prevodu srpskog pluskvamperfekta uočava i M. Burzan (1995: 121).

⁴ M. Burzan (1995: 121) u ovakvim strukturama beleži znatno nižu frekvenciju adverba kao što su *valamikor* (= *nekada*), *időközben* (= *u međuvremenu*) i sl.

Posedeo sam s njima još neko vreme, pošto već davno ne bejah sedeo tako, u mekoj somotskoj fotelji s bordo presvlakom. (243)

Aztán egyenként fölemeli a fehér asztalkáról, s szigorú, mérlegelő arccal átvizsgálja az ott Pjetyka által már előzőleg a keze alá rendezett kórlapokat [...]. (62)

Zatim s belog stočića podiže i sa strogim, usredsređenim licem pregleda bolesničke liste koje *je* onamo pod njegovu ruku još ranije bio pripremio Pječka [...]. (200)

Némelykor, puszta időtöltésből, már elgondoltam a dolgot, így jutott az eszembe. (11)

Nekada, iz proste dosade, već sam bio promislio celu stvar, pa mi je sad pala na pamet. (36)

[...] a nővéreknél jártunk – mert Annamária időközben már elvégezte a náluk való bemutatásom, még a régebbi terve szerint. (10)

[...] podosmo do dveju sestara, jer Anamarija *je u međuvremenu bila obavila* kod njih posao moga predstavljanja, još prema ranijem planu. (35)

Budući da sâm oblik pluskvamperfekta ukazuje na prethođenje, vremenska odredba ponekad u prevodu izostaje:

Nagyapám *megszokta* már: nem is válaszolt neki. (5)

Deda *je* na to *bio navikao*: nije joj ni odgovarao. (18)

Tišma se opredeljuje za pluskvamperfekat i kada u originalnom tekstu ne postoji eksplicitni signal prethođenja. Vremensko prethođenje jedne prošle radnje drugoj jasno je na osnovu konteksta u sledećim primerima:

A parancs is megjött végre, körülbelül négy órakor, pontosan, amint a rendőr *megígérte*. (16)

Najzad stiže i naređenje, tačno onako kako *je* policajac *bio obećao*. (52)

Pedig hát magam is *megváltozhattam*, úgy látszik, mivel a „Bördíszműves” [...], sehogy se akart eleinte fölismerni. (46)

Premda *sam se* i ja *sam bio*, izgleda, *promenio*, jer me „Galanterista” [...], nikako u početku nije mogao da me prepozna. (148)

A leves máma marharépból meg karalábéból készült, melyet igen szeretek, s a Revier számára érezhetően a sűrűjéből *mértek* [...]. (51)

Čorba je toga dana bila od stočne repe i kelerabe, koju veoma volim, a za bolnicu *su bili* osetno *zahvatili* od gustiša [...]. (166)

Haza is körülbelül olyankor értem, mint mikor *elementem*. (70)

I kući sam se vraćao otprilike u isto doba godine u kom *sam bio otišao*. (226)

1.2. Odnos anteriornosti radnje ili situacije označene pluskvamperfektom prema nekoj drugoj prošloj radnji ili situaciji beležim u primerima u kojima rečenica sa pluskvamperfektom dominira temporalnom klauzom. U mađarskom se realizuje veznik *amikor*, u srpskom *kad(a)*. U većini primera ovoga tipa javlja se leksema *már* (= *već*):⁵

Már az emeleten *jártunk*, amikor mostohaanyámnak eszébe jutott: elfeledte beváltani a kenyérjegyet. (3)

Već *smo se bili ispeli* na sprat kad se moja maćeha setila da je zaboravila da na karte uzme hleba. (13)

Már *el is fordultam*, s éppen készülődtem tovább szövegetni gondolataimat, amikor sutto-gva, de jól érthetően ez a szó ütötte meg váratlanul a fülem: – Igen... (60)

Već *se bejah* i *okrenuo* od njega i spremah se da dalje ispredam svoje misli kada mi do uha šapatom ali sasvim razumljivo dopre rečca: - Da... (195)

Már *elhagytuk* a külváros házáit [...] s itt történt, hogy az autóbusz nagy hirtelen lefékezett [...]. (12)

Već *smo bili ostavili* iza sebe kuće predgrađa [...] kad se desilo to da je autobus odjednom zakočio [...]. (40)

1.3. Pluskvamperfekat se pojavljuje i u funkciji predikata uzročnih rečenica, uvedenih veznicima *mivel* i *mert* u mađarskom, odnosno *jer* i *pošto* u srpskom. U tim slučajevima uspostavlja se odnos anteriornosti subordinirane klauze u odnosu na upravnu, budući da radnja ili situacija kojom se iskazuje uzrok prethodi radnji ili situaciji kojom se označava posledica.

Siettem haza a péktől, mivel igen *éhes voltam* már [...]. (4)

Požurio sam od pekara kući, jer *sam već bio* veoma *ogladneo* [...]. (14)

Egy idő múlva aztán ezt is eltakarta előlem a háta, mivel *elfordult* [...]. (49)

⁵ U pojedinim primerima ovog tipa složenih rečenica nije isključen uticaj mađarskog jezika. Naime, u srpskoj literaturi konstatuje se da je u ovakvim konstrukcijama leksema *već*, iako česta, neobavezna uz pluskvamperfekat (Antonić, 2018: 308–310; Popović, 2018: 549).

Posle nekog vremena i to beše skriveno za mene leđima, pošto se čovek *bio okrenuo* [...]. (157)

[...] de hát aztán valahogy mégse szóltam inkább, valami visszatartott, bizonyosképp nem vitt rá a szívem, hogy így fogalmazzam; mert hát azt *vettem* ugyanis *észre*, hogy jólesik, valami örömet szerez nekik ez az érzélem, ahogy néztem. (63)

[...] ali onda ipak radije nisam rekao ništa, nešto me je zadržalo, sigurno me je srce sprečilo, da se tako izrazim, pošto *sam* naime *bio primetio* da im taj osećaj prija, da im pričinjava zadovoljstvo, izgledalo je. (204)

1.4. U sastavnim rečenicama, s karakterističnim veznikom *s* (= *i*, *pa*), kada su radnje ili situacije sukcesivne, Tišma koristi pluskvamperfekat za označavanje onih koje vremenski prethode nekoj drugoj radnji ili situaciji. Među takvim rečenicama beležim i one u kojima se, na semantičkoj ravni, uspostavlja uzročno-posledični odnos.

A balszerencés ember is közibénk *verődött* valahogyan, s mondta, némiképp ünnepélyes, bár egyben valahogy firtató arccal is, hogy ő is fenn van már a listán. (21)

I čovek zle sreće *bio se* nekako *ugurao* među nas i rekao je, na nekako svečan način, mada ujedno i s upitnim licem, da je i sam već dospeo na listu. (68)

De az út egy magas kanyarodóhoz *érkezett*, s odalenn egyszerre széles látkép bukkant ki alattam. (56)

Ali put *beše stigao* do jednog visokog zaokreta i tamo dole ispod mene pukla je najjednom široka slika predela. (180)

Az üldögélés is nagyon *elfárasztott*, s csak azért, hogy valami változás történjen, felálltam s vizet ittam a vízcsapból. (2)

Sedenje me *je* takođe *bilo* jako *umorilo*, i samo da bih izazvao bilo kakvu promenu, ustao sam i pio vode iz slavine. (10)

De már fölém is *hajoltak*, s hunyorogni voltam kénytelen [...]. (56)

Ali *se* već *behu nagnuli* i nada mnom, i morao sam da zažmurim [...]. (179)

Mindenesetre „*összetűzött* a szakaszvezetővel”, s egyebek mellett az orra csontja is akkor tört el [...]. (39)

U svakom slučaju „*bio se posvađao* s narednikom”, pa mu se uz ostalo tom prilikom slomila i nosna kost [...]. (127)

1.5. Tišma upotrebljava pluskvamperfekat i u značenju koje, kako je već rečeno, samo ovaj glagolski oblik može da iskaže, a to je značenje prošle radnje čiji je rezultat dezaktualizovan nekom drugom radnjom (Ivić, 1980: 94; Tanasić, 2005: 413; Piper–Klajn, 2013: 400). Signal ovakvog poništavanja efekta predikacije označene pluskvamperfektom često je suprotna rečenica s veznikom *ali* u prevodu, odnosno veznicima *csakhogy*, *de*, *hanem* u originalnom tekstu.

Még *gondoltam* is [...], hogy egy fontos írást, valamilyen rendkívüli vagy különleges okmányt kívánna még tán bemutatni a rendőrnek. Csakhogy hiába várakoztam rá: mi kerül majd elő, mert ezt a mozdulatát aztán mégsem vitte egész végig. (15)

Čak *bejah pomislio* [...], da mu je želja da policajcu pokaže neki posebni i naročiti dokument. Ali sam uzaludno čekao: šta li će se pojaviti, jer taj pokret ipak nije dovršio. (51)

Először *azt a határozatot hoztuk* róla, hogy lehetőség szerint csak kisebb szükség céljából alkalmazzuk. De hát, ahogy múlt az idő, sokan kényszerültünk úgy tapasztalni, hogy a természet parancsa mégis erősebb a fogadalmunknál [...]. (22)

Najpre *smo*, glede nje, *bili doneli odluku* da je po mogućnosti koristimo samo za male potrebe. Ali, kako je vreme prolazilo, mnogi moradoše iskusiti da je nalog prirode ipak jači od našeg zaricanja [...]. (71)

Már-már *azt hittem*, nem jól érti tán az igazolványt, s éppen készülődtem volna elmagyarázni néki, hogy – amint láthatja – hadiüzemnek vagyok tagja [...]; hanem akkor meg egyszerre hangokkal s fiúkkal népesült be köröttem az út, társaimmal, a Shell-ből. (12)

Bejah već pomislio da ne razume dobro moju propusnicu i baš htedoh da mu reknem da sam – kako vidi – zaposlen u ratnoj proizvodnji [...]; ali tada se drum oko mene ispuni glasovima i dečacima, a to behu moji drugovi iz Šela. (40)

2. U značajnom broju primera Tišma koristi i pasivne strukture, po pravilu pasiv s trpnim pridevom. Dilemu da li je pasivna struktura s trpnim pridevom upotrebljena u značenju perfekta ili pluskvamperfekta, kao što je rečeno, razrešava kontekst. Zabeleženi su primeri u kojima je jasno da je situacija iskazana pasivom prethodila onoj iskazanoj nekim drugim preteritalnim vremenom:

Az olajtelep ugyanis *bombatámadásnak esett áldozatul*, s a repülőgépek kártevését kell iparkodnunk helyrehozni. (8)

Rafinerija je naime *bila bombardovana*⁶ i nama je palo u zadatak da što pre odstranimo oštećenja koja su bombe prouzrokovale. (29)

Akkor meg nemsoká az orvos toppan be nagy váratlanul, hisz a vizit már, mintha mi sem történne odakívül, rendes szokás szerint *megtörtént* a reggel. (69)

Onda se opet uskoro lekar pojavi iznenada, pošto je vizita, kao da se napolju ništa ne dešava, *bila* jutros *obavljena* po ustaljenom običaju. (220)

Távolabb egy másík oszlopot: a nőket is megpillantottam. Köröttük is *ott voltak* a katonák, rabok, előttük is ott egy orvos [...]. (26)

Nešto dalje ugledah i drugu kolonu: žene. I one *behu okružene* vojnicima,⁷ robijašima, i pred njima stajao je lekar [...]. (84)

2.1. U mađarskom jeziku signal pasivnog značenja može biti struktura koju čine glagolski prilog izveden od tranzitivnog glagola i pomoćni glagol (Lengyel, 2000: 241; Andrić, 2002: 71). Na značenje prethođenja date situacije nekoj drugoj upućuje prošlo vreme pomoćnog glagola *van*. Ovu strukturu Tišma prevodi odgovarajućom srpskom – pridevskim pasivom.

Meleg nap ígérkezett, s az autóbusz ma is *tömve volt* utasokkal. (12)

U izgledu je bio topao dan, a autobus *je već bio nabijen* putnicima. (40)

Voltak aztán gyanakvóbbak, akik másként *voltak értesülve*, s a németek egyéb tulajdonságairól véltek tudni. (19)

Bilo je doduše sumnjičavih, koji *behu obavešteni* drukčije i znađahu o drugim osobinama. (62)

Kinyílt a szemközti ajtó, s egy helyiségbe jutottunk, amely hosszú padokkal, fölöttük meg fogasokkal *volt* csakugyan végig *berendezve* [...]. (28)

Otvorila su se vrata na naspramnom zidu i mi dospesmo u prostoriju koja *je sva bila ispunjena* dugim klupama i među njima vešalicama [...]. (92)

[...] hasonló helyiség, pusztán csak dobogók helyett egész hosszában három sor horganyzott vájúval, s mindegyik fölött párhuzamos vascsövel *berendezve* [...]. (35)

⁶ Prevodilac je neznatno odstupio od teksta originala. Bukvalan prevod glasio bi: *Rafinerija je pala kao žrtva bombardovanja*.

⁷ I u ovom primeru doslovan prevod glasio bi drugačije: *Oko njih su bili vojnici* [...].

[...] sličnu prostoriju, samo što su se mesto podijuma nizali celom dužinom metalni valovi a nad svakim *bile postavljene* paralelne gvozdene cevi [...]. (114)

2.2. Pasivnu strukturu sa značenjem pluskvamperfekta Tišma upotrebljava i kao ekvivalent mađarskog participa perfekta. Ovaj oblik u mađarskom može imati pasivno značenje takođe ukoliko je tvoren od tranzitivnih glagola (Burzan, 1990: 21; Andrić, 2002: 55).

Az ablakok is *foglaltak voltak*, úgyszintén, mint ilyenkor mindig. (23)

I prozori *behu zauzeti* kao uvek u takvim prilikama. (73)

Fehér talapzaton nyugvó s ugyanabból a fehér, puha, szemcsés és fénytelen kőből *előállított*, az én megítélésem szerint némileg durva, inkább csak hevenyészett műgonddal kivitelezett alkotás volt [...]. (36)

Delo je počivalo na belom postolju i *bilo sačinjeno* od istog belog, mekog koštičavog i mutnog kamena [...]. (118)

[...] majd a nyitott helyiségben már magam választhattam ki egy halom fura: fatalpú, vászonbetétes, s nem fűzővel, hanem oldalt három gombbal *fölszerelt* cipő közül, ami hirtelenjében körülbelül a lábamra illett. (29)

[...] pa sam onda u otvorenoj prostoriji već sâm mogao da izaberem s jedne gomile čudnih cipela s drvenim đonovima, platnenom postavom i bez pertli, koje *behu zamenjene*⁸ sa strane trima dugmetima – jedne koje su u onoj brzini izgledale da su po mojoj meri. (95)

2.3. Pasivnu strukturu s trpnim pridevom Tišma koristi i kao prevodni ekvivalent karakterističnog mađarskog sredstva za iskazivanje neodređenog i uopštenog agensa, a to je predikat u trećem licu množine (Kugler, 2000: 412; Andrić, 2008: 82):

[...] az adagot [...] a vonatnál *kiosztották*, s ott rögtön meg is ettem [...]. (36)

[...] naša porcija hrane [...] *bila* nam je *podeljena* ispred voza i ja sam je tu odmah i pojeo [...]. (116)

⁸ Prevodilac je u relativnoj rečenici *koje behu zamenjene sa strane trima dugmetima* odustao od doslovnog prevoda, koji bi mogao da glasi: *s trima dugmetima montiranim sa strane*. I u tom slučaju bi se u prevodu pojavio trpni pridev, ali kao ekvivalent participa perfekta glagola *fölszerel* (= *montirati*) u atributskoj službi.

Főképp azonban a munkától végre rendezettséget, elfoglaltságot, új benyomásokat, némi tréfát: egészsében, az itteninél értelmesebb és kedvemre valóbb életmódot remélhetek, úgy amint ezt *meg is ígérték* [...]. (19)

A naročito bih među njima mogao da računam u poslu koji bih obavljao najzad sa nešto urednosti, zauzetosti, novih utisaka, na poneku šalu: na način života razumniji i meni bliskiji nego što je ovdašnji, onako kako nam *je to bilo obećavano* [...]. (62)

Akkor hát jobban is megnéztem: zömök, szegletes, széles szájú kémény volt, tetejét mintha hirtelen *lecsapták volna*. (32)

Onda sam ga bolje i pogledao: bio je to zdepast, uglast odžak, širokog ždrela, čiji vrh kao da *je bio naglo zasečen*. (104)

Egy helyen lágerek viszonyait *idézték föl, vetették össze*, máshol a segítség összegének, mértékének a lehető kilátásait taglalgatták [...]. (72)

Na jednom mestu *bile su evocirane i upoređivane* prilike u logorima, na drugom su analizirali moguće izglede na sume novca, visine pomoći [...]. (232)

ZAKLJUČAK

Ako se ima u vidu da u mađarskom jeziku ne postoji glagolski oblik specifikovan za iskazivanje prošle radnje ili situacije koja je prethodila nekoj drugoj prošloj radnji ili situaciji, uočljivo je da Tišma u srpskom prevodu romana *Sorstalanság* vešto i obilato koristi pluskvamperfekat – glagolski oblik koji u srpskom jeziku, u svojoj osnovnoj upotrebi, ima upravo ovo značenje. U radu se nastojalo utvrditi koji elementi originalnog teksta signalizuju navedeno značenje i opredeljuju prevodioca za upotrebu pluskvamperfekta. Na prvom mestu, po broju primera, kao signal anteriornosti u originalu pojavljuju se vremenske odredbe, među kojima je najfrekventnija odredba *már* (= *već*). Značenje anteriornosti jedne prošle radnje u odnosu na drugu često je vidljivo u okviru složenih rečenica, od kojih su sa većim brojem primera zabeležene vremenske, uzročne i sastavne. U nemalom broju primera Tišma upotrebljava i pasivnu strukturu s trpnim pridevom kao ekvivalent onih mađarskih konstrukcija koje takođe imaju pasivno značenje ili značenje uopštenog agensa.

Relativno visoka učestalost pluskvamperfekta u prevodu svakako je uslovljena narativnom prirodom originalnog teksta i činjenicom da između momenta opisanih dešavanja i momenta pisanja romana postoji značajna vremenska distanca. Upotrebom ovog, prvenstveno narativnog, glagolskog oblika Tišma značajno doprinosi pripovedačkoj stilizaciji iskaza.

Dušanika Zvekić-Dušanović

THE PLUPERFECT IN THE SERBIAN TRANSLATION OF IMRE KERTES' NOVEL
SORSTALANSÁG

Summary

The novel *Sorstalanság* by the Hungarian Nobel Prize winner Imre Kertes was translated into the Serbian language by the translator and author Aleksandar Tišma. Looking at Tišma's translation procedures, it is not difficult to notice how he cleverly uses various narrative means that are available to him in the Serbian language. The focus of this paper is on the use of the pluperfect in the translation of this novel into the Serbian language. The pluperfect is a verb form that, in its basic sense, refers to an action or situation at a time earlier than a time in the past already referred to. The Hungarian language does not have a verb form that has such a specified meaning and therefore it was necessary to investigate which means served as a signal to Tišma to use the pluperfect. In the first place, as the number of examples shows, the signals of anteriority in the original are temporal adjuncts among which the most frequent is *már* (= *već*). The meaning of the anteriority of a past action in relation to another past action is often seen within complex and compound sentences, of which temporal, causal and coordinate ones are recorded with a large number of examples. In a significant number of examples, Tišma uses a passive structure with a passive participle as the equivalent of Hungarian constructions which also have a passive meaning or the meaning of a generalized agent.

The relatively high frequency of the pluperfect in the translation is certainly conditioned by the narrative nature of the original text and the fact that between the moments of the described events and the moment of writing the novel there is a significant time distance. Using this, primarily narrative verb form, Tišma significantly contributes to the stylization of the narratives.

Keywords: the Serbian language, the Hungarian language, translation, pluperfect, Imre Kertes, Aleksandar Tišma

IZVORI

- Kertész, I. (1975). Kertész, Imre. *Sorstalanság*. Preuzeto sa sajta 5. 8. 2013. <http://data.hu/get/1558186/kerteszi_imre_-_sorstalansag.pdf.html>
Kertes, I. (2002). Kertes, Imre. *Besudbinstvo*. Novi Sad: Prometej, Stylos. S mađarskog preveo Aleksandar Tišma.

LITERATURA

- Andrić, E. (2002). *Leksikologija i morfologija mađarskog jezika*. Novi Sad: Odsek za hungarologiju Filozofskog fakulteta.

- Andrić, E. (2008). *Struktura sintagmi i rečenica u savremenom mađarskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za hungarologiju.
- Antonić, I. (2018). Rečenice s vremenskom klauzom. U: Piper, P., Alanović, M., Pavlović, S., Antoniće, I., Nikolić, M., Vojvodić, D. ... Marić, B. (2018). *Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku*. Novi Sad – Beograd: Matica srpska – Institut za srpski jezik SANU. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Burzan, M. (1990). *Glagolski pridevi u srpskohrvatskom i mađarskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za južnoslovenske jezike.
- Burzan, M. (1995). Pluskvamperfekat u mađarskom prevodu dela Miloša Crnjanskog. *Zbornik Matice srpske za lingvistiku*, XXXVIII/1, 115–125.
- Ćudić, M. (2006). A Sorstalanság szerb fordításáról. *Hid*, god. LXX, br. 6–7, Novi Sad. Preuzeto 10. 1. 2014. http://adattar.vmmi.org/.../hid_2006_06-07_11_marko
- Zvekić-Dušanović, D. (2014). Epistemićka modalizacija u romanu *Sorstalanság/Besudbinstvo* Imrea Kertesa. U: S. Gudurić i M. Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru III*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 553–566.
- Ivić, M. (1958). Sistem lićnih glagolskih oblika za obeležavanje vremena u srpskohrvatskom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. III, 139–152. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Ivić, M. (1980). O znaćenju srpskohrvatskog pluskvamperfekta. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXIII/1, 93–100. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Kugler, N. (2000). Az alany. In: Balogh, J., Haader, L., Keszler, B., Kugler, N., Lackó, K. & Lengyel, K. (2000). *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lengyel, K. (2000). Az igenevek. In: Balogh, J., Haader, L., Keszler, B., Kugler, N., Lackó, K. & Lengyel, K. (2000). *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Piper, P., Klajin, I. (2013). *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Popović, Lj. (2018). Sintaksa taksisa. U: Piper, P., Alanović, M., Pavlović, S., Antoniće, I., Nikolić, M., Vojvodić, D. ... Marić, B. (2018). *Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku*. Novi Sad – Beograd: Matica srpska – Institut za srpski jezik SANU. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Radovanović, M. (1990). *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovcı – Novi Sad: Izdavaćka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.

- Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (2002). *Gramatika srpskoga jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Stevanović, M. (1969). Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma) II. Sintaksa. Beograd: Naučna knjiga. (originalni rad objavljen ćirilicom)
- Tanasić, S. (2005). Sintaksa glagola. U: Piper, P., Antonić, I., Ružić, V., Tanasić, S., Popović, Lj. & Tošović, B. (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika, Prosta rečenica*. Beograd – Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU – Matica srpska. (originalni rad objavljen ćirilicom)